

УДК 371.124+37(09)

Олена Плуток

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ДО ПРОЕКТНО-ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОСТІ УЧНІВ

В основу реалізації освітньої галузі “Технологія” покладено проектно-технологічну діяльність, яка інтегрує всі види сучасної діяльності людини: від появи творчого задуму до реалізації готового продукту. Тематика програмного матеріалу, з яким учні ознайомлюються у процесі трудового навчання, передбачає широке залучення дітей до проектно-художньої творчості. Розробка питань підготовки майбутнього вчителя трудового навчання до проектно-художньої творчості учнів неодмінно змушує звернутися до педагогічної теорії і практики в минулому. Ідею навчання за методом проектів було висунуто на початку ХХ ст. педагогами Англії та США з метою посилення активності учня у процесі навчання та наближення школи до життя. У Росії ідея проективного навчання виникла паралельно з розробками американських учених. У зв’язку з цим актуальним постає питання виявлення історичних передумов, які б могли сприяти розвитку проектно-художньої творчості учнів та відповідної підготовки до неї вчителя трудового навчання.

Історіографія методу проектів простежується у працях Д. Дьюї, У. Кілпатрика, Е. Коллінгса, М. Крупеніна, Н. Крупської, С. Швацького. Проявляють інтерес до методу проектів у своїх публікаціях О. Авраменко, В. Бербец, Т. Бербец, А. Вдовиченко, А. Касперський, О. Коберник, В. Сидоренко, А. Терещук, Л. Хоменко, С. Яшук та ін.

Запроваджуючи навчання учнів за методом проектів, радянські педагоги вважали, що критично перероблений метод проектів зможе забезпечити розвиток творчої ініціативи і самостійності учнів у навчанні та сприятиме безпосередньому зв’язку між набуттям знань і умінь та застосуванням їх для розв’язання практичних завдань [7]. Поряд із тим питання художнього-естетичного розвитку учнів набувало своєї значущості. Радянська школа розвертала боротьбу за художньо-естетичний розвиток дітей. 1917-1923 рр. виявився періодом зародження радянської системи естетичного виховання, розробки її основних принципів, дидактики художньої освіти. Це був час пошуків і відкриттів: склалися плани, створювалися програми з естетичного виховання, друкувалися методичні листівки і

брошури, проводилися конференції та короточасні курси, читалися лекції та доповіді, організовувалися дослідні заняття у школах. У січні 1924 р. Наркомос організовує Раду художнього виховання. Якраз у ті роки було введено у шкільне навчання художню працю. Значну увагу цим проблемам свого часу приділили М. Бахтін, П. Блонський, Н. Брюсова, Ю. Бонди, Г. Рошаль, Н. Сац, С. Шацький, Н. Шер і багато інших.

У справі естетичного виховання проектно-художню творчість дітей високо оцінював П. Блонський. У книзі “Трудова школа”, виходячи з того, що кожна дитина в потенції творець всіляких, зокрема й естетичних цінностей, він наголошував на тому, що школі II ступеня особливо необхідно стати лабораторією естетичної творчості. П. Блонський переконував, що вік юності – вік дуже сильних естетичних переживань. Естетична творчість не повинна ізольоватися від повсякденної життєвої творчості. Уроки поезії, музики, малювання як ізольовані естетичні заняття мають вкрай малу педагогічну цінність. Гарна постановка студії за структурно-синтетичним методом, що іде від виготовлення і прикрашання предметів, передбачає, звичайно синтез малювання, живопису, скульптури, архітектури, моделювання, формовки тощо. Цей синтез пластичних мистецтв повинен бути вихідним і кінцевим пунктом занять [1].

У пояснювальній записці про трудові процеси в єдиній трудовій школі (1919 р.) знаходимо: “Введення трудових процесів у трудову комуністичну школу повинно переслідувати завдання всебічного розвитку особистості як одиниці виховного процесу. Завдання художнього й естетичного розвитку особистості у трудовій школі повинні переслідувати при здійсненні трудових процесів шляхом, наприклад, надання виробу витонченого вигляду. Але для поглиблення і розширення естетичного виховання у школі мають бути введені спеціальні трудові процеси: креслення, ліплення, металопластика, мереживоплетіння, художнє ткацтво, гальванопластика, художні вироби з деревини, пап’є-маше та ін.” [5, с. 128].

Програма єдиної трудової школи 1921 р. передбачала через мистецтво виховати творчу волю дітей, їх волю до дії. Такий напрям естетичного виховання зовсім не схожий на навчання мистецтву в старій школі. Не художниками і не естетами намагалися зробити дітей у загальноосвітній школі, але сильними, які сповна житимуть і сповна відчуватимуть життя людей. Через мистецтво повинна була виховуватися творча воля дітей, їх воля до дії; навіть коли слухають, дивляться або виконують художні твори, зроблені іншими, діти повинні були неначе б знову їх створювати, внутрішньо переживати ту сильну волю і ті почуття, які створили цей твір [5, с. 133].

Естетичне виховання має ввійти в життя школи, стати частиною трудового виховання, об'єднатися з її науковою роботою. Всі шляхи виховання людини мають привести до одного виходу – вміти жити. Для цього треба було знати життя, розуміти в ньому все і вміти керувати ним. Це знання й уміння повинна була дати наука через працю. Але для розуміння й уміння свідомо керувати життям треба вміти відчувати його і висловлювати свої відчуття, творчо жити і виражати свою творчу волю, силу для цього мало дати естетичне виховання через мистецтво [5, с. 133].

Крім того, Наркомос у питаннях організації єдиної трудової школи підтримував думку про те, що теоретичне навчання повинно бути тісно пов'язане з працею в навчальних майстернях, у яких різноманітні знання закріплювалися б у відповідних матеріальних виробках. У доповіді Державної комісії з освіти “Основні принципи єдиної трудової школи” 16 жовтня 1918 р. народний комісар з освіти А. Луначарський доповідав, що вимога введення праці як основи викладання ґрунтується на двох абсолютно різних основах, результати яких легко зливаються між собою.

Першою основою є психологія, яка навчає тому, що дійсно сприйнятим є лише те, що сприймається активно. З цієї точки зору трудовий принцип зводиться до активного, рухомого, творчого знайомства зі світом.

Іншим джерелом прагнення передової школи до праці є безпосереднє бажання познайомити учнів із тим, що найбільше потрібне їм у житті, з тим, що відіграє домінуючу роль у ньому в теперішній час, із землеробською і промисловою працею в усіх її різновидах [5, с. 75].

У розробці програм з художнього виховання серед основних положень приймалося те, щоб ті види праці, які доступні та необхідні дитині (роботи з шиття та крою, столярні роботи та ін.), тобто продукти праці, одержали той відбиток індивідуального, неповторного, своєрідного, що об'єднає їх із мистецтвом [6, с. 24]. При цьому вирішальна роль відводилася вчителіві. “Нову школу ми уявляємо собі у формі лабораторій, майстерень, студій, кабінетів, бібліотек. Учитель у них є організатором, інструктором, помічником” [6, с. 26]. Народний комісар з освіти запевняв, що радянська влада ні на хвилину не забуває про те, що дійсно соціалістичну трудову школу може створити і вести лише революційний учитель-соціаліст. Тому створення кадрів учителів-соціалістів є одним із найважливіших і найвідповідальніших завдань Народного комісаріату з освіти [5, с. 80].

Тим часом в окремих школах України організовувалися майстерні, але масове їх запровадження гальмувалося скрутними умовами після громадянської війни. Творчо переробляючи кращі здобутки вітчизняної педагогіки, методисти-трудовики планували трудове навчання як засіб

розумового, морального, фізичного, естетичного виховання. Аналіз перших радянських програм свідчить, що у процесі трудового навчання учні закріплювали теоретичні знання і набували нових. У праці формувалися важливі риси особистості учня: наполегливість, спостережливість, активність, акуратність тощо, розвивалася любов до праці. В умовах радянської школи праця в майстернях мала стати важливим засобом політехнічного навчання. Це вже було принципово нове завдання [2].

На перешкоді закономірного розвитку трудового навчання стала комплексна система. Чітко визначений предмет праці в майстернях згодом розчинився у “взаємозв’язках” комплексу. Прихильники комплексної системи трактували останню дуже широко, майже безмежно. На їх думку, праця у школі не предмет навчання поруч з іншими предметами і не лише метод, що більш-менш проймає той чи інший предмет, вона – єдиний предмет, єдиний метод, реальний, як саме життя. Така неокресленість праці призводила до методичного прожектерства. Відсутність чітких критеріїв і вимог до праці призвела на практиці переважної більшості шкіл до пустої балаканини на теми трудового навчання [2, с. 60].

Не сприяло розвиткові методики трудового навчання і поширення ідей Центрального інституту праці (ЦІП). Методика ЦІП спрямувала трудове навчання на безглузде дресирування учня на ті чи інші рухи. Така методика не мала нічого спільного з трудовим і політехнічним навчанням. Порочність методики ЦІП полягала, насамперед, у тому, що вона формувала фізіологічні рефлекторні реакції та була позбавлена елемента свідомого засвоєння і суспільного розуміння трудових і виробничих процесів. Проти “ціпівської” системи виступили передові педагоги, але в цілому становище з трудовим навчанням наприкінці 20-х років залишалось складним. Масова школа не мала майстерень, на відміну від РСФСР, на Україні не розроблялися програми з праці, не вирішувалася проблема кадрів трудовиків-учителів [2, с. 63].

Поступово комплексна система, яка не давала систематичних знань, перестала формувати навички і стала на перешкоді політехнізації, стала поступатися місцем предметній системі.

Постанови ЦК ВКП(б) про школу в 30-ті рр. внесли в питання трудового навчання необхідну ясність. Методисти зрозуміли ці вказівки вузько й однобоко. Трудове навчання стали розглядати як єдиний предмет, покликаний розв’язувати завдання політехнічного навчання. Не можна сказати, що в ті роки не було педагогів, які б правильно розглядали завдання трудового навчання, зрозуміли те, що трудове навчання не можна зводити лише до політехнічної освіти, і вбачали у трудовому

навчання засіб розвитку особистості учня. Такі погляди кваліфікувалися як правоопортуністичні. Основне спрямування програм із трудового навчання на цей час було виробничим, праця в навчальних майстернях повинна була стати засобом допомоги підшефному виробництву. Але школи не виявили можливостей допомогти підшефним підприємствам. Саме в неможливості органічно пов'язати шкільне трудове навчання з виробничою практикою і крилася причина введення методу проектів і породжена ними антиленінська “теорія відмирання школи” [2].

У цей період з'являється ряд методичних праць, у яких, поряд із позитивними розробками операцій обробки матеріалів, зберігався той самий вузькоутилітарний погляд на трудове навчання лише як на ступінь виробничого навчання, а на шкільну майстерню – як на профтехшколу для підготовки з виробничих спеціальностей. Таке розуміння завдань трудового навчання призводило до його ізоляції та відриву від основ наук, внаслідок чого воно вироджувалось у примітивне ремісництво.

Спільними рисами програм з праці того часу було спрямування трудового навчання виключно на виробничу практику учнів. Тому в них майже не було зв'язку з іншими навчальними предметами, не приділялося належної уваги естетичному характеру виробів і т. ін. Усе це, звичайно, збіднювало виховні можливості трудового навчання, робило його вузькоутилітарним [2, с. 69].

Окремо стоїть питання про застосування методу проектів у практиці радянської школи. Як засвідчують історичні розвідки з цього питання, метод проектів, який так палко підтримували американські педагоги за його можливість збільшити зацікавленість дітей у навчанні та найкраще підготувати їх до життя, у нашій державі виявився невдалим експериментом.

До основних причин, які поставили під загрозу метод проектів, дослідники відносять такі: теорія використання методу проектів лише розроблялась, не було єдиного підходу до цього питання у радянській школі; були відсутні методичні посібники, рекомендації для навчання студентів за методом проектів; учитель був пропагандистом комуністичних ідей і найменше – дослідником педагогічних інновацій [4].

Однак радянський експеримент все ж таки дає підстави для висновків, які можуть бути корисними для педагогічної справи в будь-якій країні [3, с. 349]. Тому в сучасних умовах підготовки майбутнього вчителя трудового навчання до проектно-художньої творчості мають бути якомога повніше враховані досягнення і недоліки педагогічних експериментів минулого.

1. *Блонский П. П.* Избранные педагогические и психологические сочинения: В 2 т. – Т. 1 / Под ред. *А. В. Петровского*. – М.: Педагогика, 1979. – 304 с.
2. *Бугаевич І. В.* Праця як навчальний предмет. – К.: Радянська школа, 1970. – 100 с.
3. *Ващенко Г.* Загальні методи навчання: Підручник для педагогів. – Видання перше. – К.: Українська Видавнича Спілка, 1997. – 441 с.
4. *Пелагейченко М. Л.* Підготовка майбутнього учителя трудового навчання до організації проектної діяльності учнів основної школи: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02. – К., 2006. – 20 с.
5. Революция – искусство – дети: Материалы и документы. Из истории эстетического воспитания в советской школе: Кн. для учителя: В 2 ч. – Ч. 1: 1917-1923 / Сост. *Н. П. Старосельцева*. – 2-е изд., дораб. – М.: Просвещение, 1987. – 240 с.
6. Революция – искусство – дети. Материалы и документы. Из истории эстетического воспитания в советской школе: Кн. для учителя: В 2 ч. – Ч. 2: 1924-1929 / Сост. *Н. П. Старосельцева*. – 2-е изд., дораб. – М.: Просвещение, 1988. – 367 с.
7. *Сидоренко В.* Ретроспективний погляд на проектну методику // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2005. – № 3. – С. 34.

Стаття надійшла до редакції 05.12.2007

Е. Плуток

Исторический опыт подготовки будущего учителя трудового обучения к проектно-художественному творчеству учащихся

Актуализується історичний досвід організації трудового навчання в загальноосвітніх школах України в період введення “метода проектів” в процес навчання. Аналізуються можливості і недоліки розвитку проектно-художественного творчості школярів в процесі трудового навчання.

О. Плуток

Historical Experience of Future Labor Teacher's Training to Students' Project and Artistic Work

The article actualizes the historical experience of labor training organization in secondary schools of Ukraine while introducing the “project method” into the process of education. Opportunities and disadvantages of the development of project and artistic work of pupils in the process of labor training are analyzed.

Рецензент – кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник О. М. Отич